

Orhan Türkdoğan ve Köy Sosyolojisi¹

Tarih boyunca birçok sosyolog ve düşünür toplumu sınıflara ayırmış ve gruplandırmıştır. Özcan Güngör (2007); toplumdaki küçük ya da alt grupları, cemaatleri, menfaat birliklerini sosyolojide toplumsal bütünleşmeyi sağlayıcı unsurlar olarak görmektedir. Buna bağlı olarak, inanç, sevgi saygı ve ortak manevi değerler etrafında birleşmeyi de manevi-sosyal bütünleşme araçları arasında saymaktadır (Güngör, 2007, 175-176). Bununla birlikte, Emile Durkheim'e ait olan mekanik-organik dayanışmalı toplum, Charles Horton Cooley'e ait olan birincil-ikincil toplum ayrımı, İbn-i Haldun'e ait olan hadari-bedevi toplum toplumun sınıflandırılması konularına örnek olarak gösterilmektedir.

İbn-i Haldun'un "Köy-Kent Farklılaşması" kavramı bu sınıflandırmanın örnekleri arasında sayılmaktadır. Köy ve şehir yapısı hakkında, antik düşünürler Plato ve Aristoteles'ten sonra İslam dünyasının Ortaçağ temsilcisi İbn-i Haldun'un teorileri büyük bir etki bırakmıştır. George Michael Zimmerman ve Otis Dudley Duncan da bu görüşü paylaşmaktadır. İbn-i Haldun, ünlü eseri Mukaddime'nin ikinci bölümünü köy ve şehir sosyolojisine ayırmaktadır. Ona göre, göçebe köy yaşamı ile yerleşik şehir yaşamı olmak üzere iki farklı toplumsal yapı bulunmaktadır (İbn-i Haldun, 2007, 365-368). Bu iki kurum arasında belirgin bir çatışma bulunur ve göçebe köy yaşamı, kendine güvenen, köklü, daha az bozulmuş bir yapı olarak kabul edilmektedir. Ayrıca köydeki aile yaşamının daha istikrarlı ve sağlam olduğunu, toplumsal bilincin daha canlı olduğunu ve dayanışma duygusunun daha fazla olduğunu öne sürmektedir. Yaşlılara ve kadınlara daha fazla saygı gösterildiğini ve şehir nüfusunun genellikle köyden gelen göçlerle arttığını belirtmekte şehirdeki olumsuz sağlık koşulları, lüks yaşam tarzı ve sapkın davranışların zamanla toplumu zayıflattığını vurgulamaktadır (İbn-i Haldun, 2007, 368-369). İlk olarak 1950-1960 döneminde içeriği yoğun bir şekilde ele alınan köy sosyolojisinde, ilerleyen dönemlerde ortaya çıkan varoş kültürü gecekondulaşma sürecinin bir devamı olarak, 1960'lı yıllarda başlayan dış ve iç göçler sonucu büyük ölçüde kırsal bölgelerin boşalmasıyla şekillenmiştir. Türkiye'de 1980'ler öncesi 1965-1971 ve 1972-1980 dönemleri olmak üzere iki kez radikal sosyal şiddet ve terör saldırılarının patlamasına yol açmıştır. Bu toplumsal oluşumunda,

¹ Elif Kalkan, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri (Din Sosyolojisi) Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Öğrencisi
elif.aygun09@gmail.com | 0000-0002-7042-4349

gecekonduların varoş kültürünün önemli etkilerini gözlemlemekteyiz (Türkdoğan, 2007, 9). Köy ve köylülük kavramı üzerinde çalışmalar yapan başlıca isimler arasında Orhan Türkdoğan gelmektedir.

Orhan Türkdoğan gibi sosyologların köye ve köy sosyolojisine yönelmelerinde etkili olan faktörler arasında Türkiye'nin büyük bir kısmının tarıma dayalı bir toplum olması, gelirin çoğunluğunun köylerden elde etmesi ve köylerin toplumsal değişimlerinin daha geleneksel bir yapıya sahip olması gösterilebilmektedir (Özdemir, 2020, 106).

Çalışmanın konusunu, Prof. Dr. Orhan Türkdoğan'a ait olan "Köy Sosyoloji" kavramı oluşturmaktadır. Çalışmada Orhan Türkdoğan'ın tarihi kişiliği, etkilendiği sosyolog ve düşünürler, Türkdoğan'a dair yapılmış bilimsel çalışmalar, Türkdoğan'a ait kavramlar ve özellikle köy sosyolojisi ve bu kavramın din ile ilişkisi ele alınmaktadır. Türkdoğan'a ait sosyolojik bakış açısının incelenmesi; hızla değişen toplumu ve bu topluma ait parametreleri okuyabilmek açısından önem arz etmektedir. Çalışma, bu anlamda hem katkı sağlamak hem de yeni bir bakış açısı oluşturabilmek amacıyla gerçekleştirilmiştir.

Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden dolayı gözlem ve tarihsel belgelendirme tekniği kullanılmıştır. Ayrıca yapılmış farklı araştırmalardan da faydalanılmıştır. Çalışmada Orhan Türkdoğan'ın "Köy Sosyolojisi" kavramını incelemek amaçlanmıştır.

Orhan Türkdoğan'ın Sosyo-Biyografisi

Orhan Türkdoğan, 18 Ekim 1926 tarihinde Malatya'da doğmuştur. Türkdoğan, öğrenim hayatına yaşlılarından daha geç başlaması sebebiyle mahkemeye başvurarak doğum tarihini 1928 yılı olarak değiştirmiştir. Babası Behçet Bey ve ailesi "Hidayetler" lakabı ile anılmıştır. Annesi Beyaz Hanım, İzol aşiretine² mensup olan Türkdoğan, İzol aşiretinin Zaza kökenli olduğunu ifade etmiştir. Türkdoğan'ın ailesi Ermeni katliamına karşı mücadele etmiş ve Türk bilincini yaymak üzere çalışmalar yapmıştır. İlkokul, ortaokul ve lise öğrenimini Malatya'da başarıyla tamamlayan Türkdoğan, 1943 yılında Türkçülük davasından içeri alınmıştır. Lise yıllarında (17) hocası olan Arif Nihat Asya ya "Asır Mektubunu" göstermesi ve bunu bir topluluk önünde

² İzol aşiretinin kökeninin Türk, Kürt ve Zaza olduğu söylenmektedir. Ancak Türkdoğan, annesinin de etnik kimliği olan bu aşiretin Harzem Türklerinden Hormek kabilesine mensup olduğunu dile getirmektedir (Türkdoğan, 1998, 61). Erzurum, Elazığ, Malatya, Erzincan, Adıyaman ve Urfa gibi doğu ve güney doğu bölgesinde ikamet ettikleri bilinmektedir (Çetintaş, 2002, 55). Daha detaylı bilgi için bkz; Çetintaş (2002), "Aşiretlerin Sosyal Yapısı Üzerine Sosyolojik Bir İnceleme (İzollu Aşireti Malatya Örneği)."

okuması nedeniyle 16-17 gün tutuklu kalmıştır. Atatürk'e çok büyük bir saygısı ve sevgisi olan Türkdoğan 1937 yılında (11) Malatya da Atatürk'ü görmüştür (Tüfekçioğlu, 2019).

1946-1947 akademik yılında Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'ne kayıt olan Türkdoğan hem Eti ve Sümer Dili hem de Felsefe bölümlerine aynı anda başlamıştır. Eti dilini öğrenmiş ancak o zamanlarda sıkça görülen tüberküloz hastalığına yakalandığı için eğitimine beş yıl ara vermek zorunda kalmıştır. Hastalığın tedavisini tamamlamak üzere, İstanbul'un Çamlıca ilçesinde bulunan sanatoryum hastanesinde 4 yıl boyunca tedavi olmuştur. 1951'de üniversiteye tekrar döndüğünde, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'nde Felsefe, Sosyoloji, Pedagoji ve Bilim Tarihi alanlarında eğitim almış ve 1955'te mezun olmuştur (Avcı - Aksoy, 2017, 337).

Orhan Türkdoğan, 1955-1959 yılları arasında Malatya'da öğrenim gördüğü lisede kendi okuduğu bölüm olan Felsefe öğretmenliği de göreve başlamıştır. 1956 yılında Şükran Hanım ile evlenen Türkdoğan evliliğini kendisi için bir şans olarak görmüş, eşinin akademik başarısının arkasında çok büyük bir destek olduğunu dile getirmiştir (Tüfekçioğlu, 2019). Türkdoğan, Atatürk Üniversitesi'nde asistan olarak 1959 yılında göreve başlamıştır. Sosyoloji bölümünün üniversite de bulunmaması sebebiyle ilk olarak felsefe bölümünde göreve başlayan Türkdoğan daha sonra sosyoloji bölümünde görev yapmıştır ve buradan akademik kariyerine devam etmiştir. Orhan Türkdoğan, 1962 yılına kadar Türkiye'de ikamet ettiği Malakanlar hakkında, 1959-1962 yılları arasında üç yıl süreyle kalarak bir sosyolojik inceleme gerçekleştirmiştir. Bu çalışma sonucunda 1962 yılında doktor unvanını kazanmıştır. Türkdoğan, 1967 yılında doçentlik unvanını "Doğu Anadolu'da Sağlık-Hastalık Sisteminin Toplumsal Araştırması-Erzurum'da Bir Kasabanın Medikal Sosyolojik Yapısı" çalışması ile elde etmiştir. Ayrıca 1971 yılında "Türkiye'deki Köy Sosyolojisinin Temel Sorunları" adlı araştırmasıyla profesör unvanı verilmiştir. 1972'de Alman hükümetinin davetiyle Stuttgart'a giderek Hohenheim Üniversitesi'nde misafir araştırmacı olarak bulunmuştur. Üniversite Rektörü tarafından desteklenen bu çalışmayı, anket ve gözlem tekniklerini kullanarak birinci nesil Türk işçileri üzerine yapmıştır. Ülkenin sorunlarını araştırma arzusuyla hareket eden ve Türkiye'nin dört bir yanına coşkuyla giden, her düzeydeki insanıyla iyi ilişkiler kuran olgun bir Türk milliyetçisi olarak öne çıkmıştır. Metodik yaklaşımı üç aşamada özetlenen Türkdoğan; tarihi, bütüncül ve yapısal- fonksiyonalist yaklaşım ile sosyolojik literatüre farklı bir bakış açısı kazandırmıştır (Güngör Ergan, 2016, 1-2).

Prof. Dr. Türkdoğan, sosyoloji alanında yaptığı çalışmalarıyla tanınmış, bu çalışmalarından dolayı Türkiye Yazarlar Birliği tarafından 1995 yılında yılın kültür adamlarından biri olarak seçilmiştir. Orhan Türkdoğan'a ait 60 civarı kitap, 14 adet kitap bölümü, 18 tane konferans 433 adet makalesi olmak üzere, 550 adet eserin yazarı olmuştur. Türkdoğan, 2 Kasım 2020 tarihinde vefat etmiştir (Güngör Ergen, 2016).

Sonuç olarak, Orhan Türkdoğan, Gökalt-Fındıkoğlu ekolünde, Türk toplumunun militleşme sürecini tamamlaması, Türk milletinin ve ulusal devletinin geleceği için milliyetçilik ve vatanseverlik kaygısıyla yoğunlaşmış tarihsel bakış açısı ve kapsayıcı yaklaşımıyla farklı alanlarda, hem teorik hem de pratik düzeyde birçok özgün çalışma üretmiş bir Türk sosyoloğudur (Güngör Ergen, 2016, 1-2).

Hakkındaki Literatür

Türkdoğan' a ait kavramları, görüşleri, düşünceleri, biyografisi literatürde birçok derleme, makale ve yazı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan; (Arslantürk - Taşdelen, 2008) "Türkiye'de Sosyoloji", (Doğan, 2019) "1980 Sonrası Türk Sosyolojisinde Aydınlar Üzerine Görüşler", (Güngör Ergen, 2016) "15 Temmuz ve 7 Ağustos'un Sosyolojik Açından Düşündürdükleri", (Tüfekçioğlu, 2019) "Prof. Dr. Orhan Türkdoğan'ın Hayatı ve Çalışmaları", Işık (2013) "Encyclopedia of Turkey's famous People" gibi pek çok esere konu olan yazarımız aynı zamanda pek çok esere hayat vermiştir.

Türkdoğan, çok çeşitli ve farklı kavramları ele almıştır. Bilimsel çalışmalar arasında şu konular yer alır; Türk tarihi, toplumsal kimlik, etniklik, Ziya Gökalp ve Kemalist sistem, zenginlik kültürü, sağlık sosyolojisi, modernleşme, Max Weber', işçi kültürü, Alevi- Bektaşî kimliği³, Doğu Anadolu Bölgesi ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi sorunları ve aşiret yapılanması, toplumsal azınlıklar, Türk toplum yapısı, gecekondu yapıları ve yoksulluk kültürü, aydın sınıfın anatomisi, toplumsal şiddet, İslam, bilimsel metodoloji sorunları, çağdaş Türk sosyolojisi, terör ve şiddet olayları, sosyal hareketler, sanayi sosyolojisi, köy sosyolojisidir.

Çalışmanın konusunu oluşturan köy sosyolojisi kavramına ilişkin bilimsel çalışmaları ise "Türkiye'de Göçler, Sorunları ve Çözüm Yolları (1975)", "Aydınlıktakiler Karanlıktakiler (1982)", "Şehirleşme Üzerine (1996)", "İstanbul Gecekondu Kimliği I-II (2006)", "Kimlik-Göç-Sosyal Şiddet ve Türkiye Gerçeği (2007)", "Köy-Şehir Farklılaşması (2009)", "Köy-Kent Farklılaşması ve Çözümler

³ Türkdoğan'ın bu eserdeki tipleştirme ve sorunu ele alma biçimi zenginleştirilerek bir başka çalışmada kullanılmıştır. Ayrıntılı okumalar için bk. Güngör, 2007.

(2011)”, “Türk Toplumunda Aydın Sınıfın Anatomisi (2011)”, “Zenginlik Kültürü ve Gecekondulaşma (2015)”, “Toplumsal Kök Paradigmalarımız (2017)”, “Toplumsal Beklentilerimiz Çok Kültürden Tek Kültüre (2018)”, olarak ifade edilebilmektedir.

Orhan Türkdoğan, verdiği eserler ve bilimsel çalışmaları bakımından oldukça önemli bir sosyolog olmasının yanı sıra hayatına ve düşünce yapısına etki eden kişilerinde çalışmada verilmesi gerekmektedir.

Yazara Ait Eserler

Erzurum Yöresinde Tıbbi Tedavinin Sosyo-Kültürel Safhaları 1964; Türkiye’de Doğum Kontrolüyle İlgili İnsan Faktörleri 1966; Erzurum ve Çevresinde Sosyal Araştırmalar 1967; Toplum Kalkınması Teori ve Metot Yönünden Bir Araştırma 1968; Salihli’de Türkistan Göçmenleri’nin Yerleşmeler 1969; Doğu Bölgesinde Halkın Sağlık ve Hijyenle İlgili Tutum Ve İnançları 1970; Erzurum Köylerinde Çiftçilerle Haberleşme Kanalları ve Yeniliğin Yayılması 1970; Türk Sosyoloji Tarihinde Carle C. Zimmerman 1970; Türkiye’nin Kalkınma Yolu, Sosyo-Ekonomik Sistem Tartışmaları 1970 (2.b., 1973), Türkiye’de Köy Sosyolojisinin Temel Sorunları 1970 (2.b., 1978, 3.b., 2006; Beşikdüzü ve Dursunbey Bölge Monografileri Karşılaştırmalı Sosyal Araştırmalar 1971, Seçilmiş Bazı Yerli ve Göçmen Gruplar Üzerinde Sosyal Değişme Örnekleri 1971, Malakanlar’ın Toplumsal Yapısı, Kars İlinin Üç Köyünde Bir Rus Etnik Grubun Sosyo- Ekonomik Araştırması (1877-1962) 1971 (2.b., 2005); Doğu Anadolu’da Sağlık Hastalık Sisteminin Toplumsal Araştırması-Erzurum’da Bir Kasabanın Medikal Sosyolojik Yapısı 1972; Toplumsal Değişmede Yeniliğin Yayılması Sürecinin Tarımsal Sektöre Uygulanması 1972, Tarımsal Yenilik Tekniklerinin Yayılması, Federal Almanya Örneği 1973 (2.b., 1975; Ziya Gökalp Sosyolojisinde Bazı Kavramların Değerlendirilmesi 1970 (2.b, 1972, 3.b., 1978) 2.b., 1973; Doğu Köylerinde Sosyo-Ekonomik Farklılaşma 1973; Batı Almanya’nın Bir Kentinde Türk İşçilerinin Sosyo-Ekonomik Yapısı 1973; Doğu ve İnsan Sorunu 1974; Yoksulluk Kültürü-Gecekonducuların Toplumsal Yapısı 1974; Türkiye’nin Kalkınma Yolu, Sosyo-Ekonomik Sistem Tartışmaları (1. Baskı, 1970, 2. Baskı, 1972, 3. Baskı, 1974, 4. Baskı, 1976, 5.b., 197; Çağdaş Türk Sosyolojisi-Araştırma, Yöntem ve Teknikler 1977 (2.b., 1996, 3.b., 2003); Toplum Kalkınması, 2.b., Dede Korkut Yayını 1977 (1.b., 1968); Türkiye Açısından Özyönetim, Aydınlar, Sendikalar ve Siyasal Partiler 1977; Kemalist Modelde Fert Devlet İlişkileri 1977 (2.b., 1982); Sanayi Sosyolojisi, Türkiye’nin Sanayileşmesi Dün-Bugün-Yarın 1981 (2.b., 2009); Atatürk’te Millî Devlet Anlayışı 1981; Aydınlıktakiler ve Karanlıktakiler (Toplumumuzun Dramı) 1982 (2.b., 1996); Millî Kültür, Modernleşme ve İslâm

1983 (2.b.,2004); İkinci Neslin Dramı- Avrupa'daki İşçilerimiz ve Çocukları 1984; Sosyal Şiddet ve Türkiye Gerçeği 1985 (2.b., 1996); Max Weber- Günümüzde ve Türkiye'de Weberci Görüşler 1985; Doğu Anadolu'nun Sosyal Yapısı 1987, Değişme- Kültür ve Sosyal Çözüm 1988 (2.b., 2004); Bilimsel Değerlendirme ve Araştırma Metodolojisi 1989 (2.b., 2003); Niçin Milletleşme? Millî Kimliğin Yükselişi 1995 (2.b., 1999); Güneydoğu Kimliği (Aşiret- Kültür ve İnsan) 1995; Alevi Bektaşî Kimliği-Sosyo-Antropolojik Araştırma 1995 (2.b., 2004); Sosyal Hareketler Olarak Celali Ayaklanmaları 1996; Türk Tarihinin Sosyolojisi 1996 (1.b., T.Y., 3.b., 2003, 4.b., 2006); Etnik Sosyoloji 1997 (2.b., 2006); Sosyal Hareketlerin Sosyolojisi 1997 (2.b., 2004); İşçi Kültürünün Yükselişi (İş Ahlakı) 1998; Ziya Gökalp Sosyolojisinin Temel İlkeleri 2.b., 1998; Kemalist Sistem-Kültürel Boyutları 1999 (2.b., 2005); Osmanlı'dan Günümüze Türk Toplum Yapısı 2002 (2.b., 2008); Gecekondu İnsan ve Kültür, 2002; Aydın Sınıfın Anatomisi 2003; Türk Ulus-Devlet Kimliği 2005 (2.b., 2006); İslami Değerler Sistemi ve Max Weber 2005; Doğu ve Güneydoğu Kabile- Aşiret Yapısı 2005; Ulus-Devlet Düşünürü Ziya Gökalp 2005; İstanbul Gecekondu Kimliği 2006; Toplumsal Yapı ve Sağlık -Hastalık Sistemi 2006; Türk Toplumunun Kültürel Dinamikleri 2007; Türk Toplumunda Zazalar ve Kürtler, 2008; Doğu ve Güneydoğu Sorunlar ve Çözüm Yolları 2009; Türk Toplumunun Tarihsel Kimliği ve Günümüz Sorunları 2009; Günümüzde Karaman ve Hazar Türkleri 2009.

Etkilendiği Kişiler

Orhan Türkdoğan fikir ve düşüncelerinin gelişiminde katkıda bulunan birçok yerli ve yabancı sosyolog ve düşünür vardır. Yerli fikir insanlarının başında Mustafa Kemal Atatürk gelmektedir. “Türklük Atatürk’le yeniden itibar kazandı” görüşünü savunan Türkdoğan, “Türklüğümüze güç katmak zorundayız. Dil koruyucu kültürün temel unsurudur. Tarih Türk milletinin Orta Asya’dan itibaren geçmiştir. Orta Asya Türklüğün bulunduğu yerdir. Coğrafya bu vatandır. Kimse bizim tarihimize coğrafyamıza el uzatamaz.” diye ekleyerek Türklük kavramı düşünce temellerinin mimarı olan Atatürk’e minnetini “Gazi ruhluluk” kavramı ile ifade etmiştir (Arslantürk - Taşdelen, 2008, 269).

Türkdoğan; hocası Şevkiye Işık İnalçık hanımefendinin eşi, Halil İnalçık’ın fikirlerinden etkilendiğini görmekteyiz. İnalçık ve Türkdoğan’a göre Osmanlı döneminde Türklük kavramının artık içi boşalmıştır. Tarihselci bakış açısıyla Türkdoğan, Osmanlı döneminde hanedana yabancıların girmesini eleştirmiştir. (Vayni, 2014).

Türkdoğan, Türk kimliğinin kaybedilmemesinin gerekliliğini savunmuştur. Bu sebeple yer yer Ziya Gökalp’in düşüncelerine değinen Türkdoğan, “Ziya Gökalp ve günümüz sorunları” başlıklı konuşmasında dile getirmiştir.

“Mirasına konduğumuz devlet hastadır, tedaviye ihtiyacı vardır. Bir akım yeniden uyarılabilir mi?” diye bakılıyordu. Ulus- millet kurabilme... Zaten Ziya Bey açıklıyor; “Budun vardır, Orkun anıtlarında devlet vardır. Ben de devletimi kaybettim. Devletime dönüş yapmak benim hakkımdır. Ben kimim? Nerden geliyorum? Bunu sormakta benim hakkımdır. Kendime dönüş yapacağım. Fransız Fransız olduğunu, İngiliz İngiliz olduğunu ileri sürüyor. Ben neden kimliğimi bulmayayım? Ben neden Osmanlı mozaği içerisinde kendi kimliğimi kaybedeyim?” diyen Türkdoğan, çoğu konferansında ve eserinde görüşlerine yer verdiği Ziya Gökalp’le de aynı fikri paylaşmıştır. “... Bizi, Ziya Bey’e bağlayan görüşlerin, günümüz olgularına bağlantısını derinden düşünmem gerekir. O halde konuşmamın tam metni; günümüz olaylarıyla geçmişte Gökalp’in ileri sürdüğü görüşlerin sürekliliği akımına yönelmem esastır.” Diyerek bu durumu bize açıklamıştır. Gökalp, Türklüğü ve Türk beyanını temellere dayandırarak yeniden inşa etme amacıyla ortaya çıkan ve Atatürk’ü fikri düşünce ve kavramlarıyla destekleyen bir düşünür olmuş ve Türkdoğan’ın fikri ve metodik düşünce sistemine katkıda bulunmuştur (Vayni, 2014; Güngör-Şahin, 2022).

Lise dönemine geldiğinde ise Arif Nihat Asya, Türkdoğan’ın sevdiği ve hürmet gösterdiği isimler arasındadır. Türkdoğan’ın şiire olan merakı ve ilgisi konferanslarında ve bilimsel çalışmalarında okuduğu kasideler ve şiirler önemli bir yer tutmaktadır. Arif Nihat Asya’nın daha lise yıllarındaki Türkdoğan’a, Türkçülüğün temellerini attığını düşünmektedir (Mutlu, 2022, 9).

Türkdoğan Türk isimlerin yanında yabancı sevdiği ve hürmet ettiği isimler arasında Arnold Toynbee de bulunmaktadır. Türkdoğan, Toynbee’nin kavramlarını Türklük kavramı ile harmanlamıştır. Ona ait olan “yaratıcı azınlık” kavramını, Türkdoğan da kendi eserlerinde kullanmıştır (Türkdoğan, 2011c, 83).

Türkdoğan’ın etkilendiği bir diğer önemli isim Edward Shills’tir. Özellikle Shills’in “merkez-çevre” farklılaşma kavramı, Türkdoğan’ın düşünce sistemini etkilemiştir. Shills’in bu varlığı, finansal bir açıklama sistemi sunmuştur. Türkdoğan, özellikle Selçuklu Devleti ve Osmanlı İmparatorluğu gibi dönemlere odaklanarak Shills’in merkez-çevre farklılaşması teorisini Türk toplumuna uyarlamıştır (Türkdoğan, 2011c, 123).

Türkdoğan’ı etkileyen bir diğer önemli sosyolog Charles Wright Mills’tir. Mills, Amerika da eşit olmayan düzene eleştirel bir bakış açısı sunmuş bir sosyolog olmuştur. Türkdoğan’ın fikir dünyası ve görüşlerine bakıldığında, özellikle güçsüz olanın yanında yer alması ve iktidarın seçkinlerine yönelik eleştirileri Mills ile örtüşmüştür. Türk toplumundaki eşitsizlikleri anlatmak

amacıyla "Günümüzde Aydınlıktakiler Karanlıktakiler" adlı kitabını yayınlanmıştır (Türkdoğan, 2011a, 85).

Türkdoğan'ın düşünce dünyasını zenginleştiren saygı ve hürmetle bahsettiği bir diğer önemli isim ise İbn Haldun'dur. Özellikle İbn Haldun'un "asabiyet" kavramı, Türkdoğan'ın dikkatini çekmiş ve sağlıklı bir toplumun devamlılığının asabiyet bağıyla mümkün olduğuna inanmıştır (Türkdoğan, 2016, 59).

Orhan Türkdoğan'ın sağlıklı bir toplumun devamlılığını aynı zamanda nitelikli ve bilinçli bir köy bilincine bağlı olduğunu dile getirmiştir. Bunun gerçekleştirmek amacıyla Türkdoğan, önce köy sosyolojisi sorunlarına daha sonra da bu sorunların çözümüne ilişkin cevaplara köy sosyolojisi kavramını oluştururken yer ver vermiştir.

Köy Sosyolojisi ve Sorunlar

Kırsal bölgelerden şehirlere yoğun göçler, büyük kentlerin varoş bölgelerinin yoğunlaşmasına yol açan ikili bir yapı oluşturmuştur. Bu yapı, Kentli-Köylü ayrımını belirginleştirmiş, ancak kentin kırsal etkisi ve kırsalın kente etkisi açısından bir kentlileşme (Rurbanizasyon) olgusu meydana gelmemiştir. Başka bir deyişle, büyük kentlerin gettolaşma yapısı, kültürel etkileşim açısından kenti bir kaynak olarak kullanamıyordu ve kırsal kesimde kente entegre olmuştu. Kent, aynı zamanda yoksulluk kuşağı ve okuryazarlık oranı düşük olan işsiz ve güçsüz insanları kültürel olarak içselleştiremiyordu (Türkdoğan, 2007, 10).

Orhan Türkdoğan'ın "Köy Sosyolojisi" kavramı köylerin aile yapılarını ve köylerdeki sosyal değişimleri ele alan bir kavramdır. Bu kavram, Köylerin toplumsal ve ekonomik yapısı, eğitim durumu, köydeki sosyal ilişkiler, aile, evlilik ve cinsiyet rolleri,⁴ üretim yükü ile tarım endüstrisinin gelişimi ve etkileri, köyün evrimini ve modernleşme sürecini, köylerdeki göç olgusunu da ele alarak köylerden kente göçün sosyal ve ekonomik sonuçlarını tartışmıştır (Türkdoğan, 2016, 580).

Türkdoğan, köylerin sosyal yöneticilerini ve toplum yöneticilerini de değerlendirmiştir. Köylerin kültürel değerleri, geleneklerini ve yaşam tarzlarını inceleyerek bu değerlerin modernleşme sürecini nasıl etkilediğini ve etkilendiğini araştırmıştır. Ayrıca, köylerdeki toplumsal cinsiyet rollerini, kuşak çatışmalarını ve sosyal hareketliliği de ele almıştır.

⁴ Cinsiyet rolleri ve tanımlamalarına dini sosyo-psikolojik açıdan derinden bakan çalışma için bk. Güngör-Tokur, 2018.

Kavramın bir yansıması olarak, tarım sektöründeki değışiklikler, teknolojik ilerlemeler ve tarım politikalarının köyler üzerindeki etkilerini de ele almıştır. Buna bağılı olarak köy içerisindeki siyasi yapılar ve yerel yönetimleri incelemiştir.

Köy sosyolojisinin tanımı, gelişimi ve Türkiye, Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri'nde köy sosyolojisi kavramlarına da değinen Türkođan Amerika'da nüfusu köy ve şehir sakinleri olmak üzere iki ana kategoriye ayırmıştır. Nüfusu 2500'den az olan, kasabalarda ve kırsal bölgelerde yaşayan insanlar genellikle köylü olarak kabul edilmiştir. Bu, dünya genelinde nüfusun birimine göre yapılan yaygın bir köy-şehir ayrımı oluşmuştur. (Türkođan, 2016, 21).

1950 öncesi köy araştırmaları daha çok teorik ve romantik bir nitelik taşımıştır. Le Play'in "Science Sociale" okulunun araştırma yöntemini bazı Türk köylerine uygulayarak, Mehmet Ali Şevki Türkiye'de bilimsel köy çalışmalarını başlatan isimlerden biri olmuştur. Bu çalışmalara ek olarak Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu ve Mümtaz Turhan'ın bazı Türk köyleri hakkında değerli araştırmaları da bulunmaktadır (Türkođan, 2016, 25).

Köy Çeşitleri

Köy topluluk çeşitleri ve köy grup türleri hakkında bilgi verilmiştir. Bölge sosyolojisi açısından yerleşme tiplerine gelince yeryüzünde 4 tip yerleşme tarzından bahsetmektedir:

1- Toplu Köy; 2- Münferit veya dağınık köy; 3- Hat (yol) köyü; 4- Daire köy.

a) Toplu Köy, Dünyada en yaygın olan köy tipidir. Avrupa, Asya, Lâtin Amerika ve Afrika'da görülen esas yerleşme şekli toplu köydür. Bu tip yerleşmede köy evleri arazi üzerinde bir noktada toplanmıştır. Arazi ve meralar çevrelere doğru yayılmıştır.

b) Münferit veya Dağınık Köy, Burada geniş arazi üzerinde hâkim bir yerde çiftçinin evi, ahır ve ambarı bulunmaktadır. Bilhassa Birleşik Devletlerde bu tip dağınık köyler, bizdeki toplu köyler gibi, temel tipi teşkil eder. Bu tip kuruluştaki köy ailesi ile arazi arasındaki ilişki çok yakın fakat diğer köylerle olan ilişki uzaklaşmıştır. Çiftlikler de dikdörtgen şeklinde tanzim edilmiştir.

c) Hat (Yol) Köyü, Brezilya'da, Sao Paulo devletlerindeki yerli halk ile yaşayan göçmenlerin teşkil ettikleri köyler hat köyü kuruluşudur. Burada köy evleri ya yolun her iki tarafına veya bir nehrin kıyılarına sıralanmıştır.

d) Daire Köy, Bu tip köylerin örneğini İsrail'de görmekteyiz. Bazı köy sosyologları, özellikle Smith, daire köyü, hat köy içinde incelemiştir. Kanaatimize göre daire köy, hat köyü ile toplu köy arasında bir intikap tipi teşkil etmiştir (Türkođan, 2016, 103). Bu çalışma ayrıca bu bölgelerdeki

kültürel benzerlikleri vurgular. Ülkemiz için tanımlanan bölgeler şu şekilde özetlenebilir,

1) Doğu Karadeniz bölgesi; 2) Batı bölgesi; 3) Hayvancılık bölgesi; 4) Yeraltı kaynakları ve petrol bölgesi; 5) Su sıkıntısı yaşanan bölgeler; 6) Etnik gruplar bölgesi (Türkdoğan, 2016, 202).

Bu sınıflandırmada fiziksel özellikler ve kültürel faktörler arasındaki ilişkiler belirleyici bir rol oynar. Örneğin, su sıkıntısı hisseden bölgelerde yaşayan insanların; hayat kalitesi ve şartları ona göre değişir ve belirlenir. Ürün verimi, hayvan sulak alanı bu faktöre bağlıdır. Yetişen ürüne bağlı olarak ekonomi buna bağlıdır. Bu sıkıntılar karşısında insanlar daha fatalist bir tutum sergiler. Diğer yandan, Batı bölgesi kuraklıkla pek karşılaşmaz ve ürün verimi tarımsal tekniklere bağlıdır. Bu bölgelerde nüfus hareketleri, sağlık hizmetleri ve şehirleşme gibi unsurlarla geliştirilebilir.

Öncelik olarak toplumun en küçük yapı taşını inceleyen Türkdoğan, köy sosyolojisi ve aile kavramına değinmiştir.

Köy ve Aile

Toplumsal kurumlar içinde aile yapısını, evlilik çeşitlerini, aile tiplerini, evlilik ve boşanma eğilimlerindeki değişiklikleri ve eş seçimindeki gelişimi ele almıştır. Temel aile yapısını genellikle çekirdek aile olarak adlandırmış, aile tiplerini üç ana kategoride incelenmiştir, ilkel aile yapısı, birleşik aile yapısı ve klanlar olmuştur. Evlenme biçimleri içsel ve dışsal evlilikler olarak iki ana grupta değerlendirmiştir. Aile yapısındaki değişiklikler günümüzde Türkiye'de şu üç ana tiplerini ortaya çıkarmıştır:

- a) Modern Aile (Çekirdek Aile)
- b) Geçiş Dönemi Aile (Geçiş Aile)
- c) Büyük Aile (Geleneksel Aile)

Bu sınıflandırmada, aile içindeki yetki ve büyüklük oranlarının şehirleşme, iletişim teknolojilerinin gelişimi ve eğitim seviyeleri gibi faktörlere bağlı olarak değiştiği gözlemlenmiştir. Benzer bir yaklaşımı Lerner da dile getirmiştir. Büyük şehirlerde (örneğin, Adana, İstanbul, İzmir, Bursa ve Ankara gibi metropol bölgeler), aile yapısında genellikle çekirdek aile biçiminde gözlemlenmiştir (Türkdoğan, 2016, 201; Güngör, 2016; 2015). Bu gözlem, diğer şehirler için de geçerli olmuştur. Geçiş dönemi aileleri, büyük şehirlerin gecekondu bölgelerinde ve şehir-köy sınırlarında sıkça görülmüştür. Büyük aileler hala geleneksel toplulukların özgünlüğünü taşıyan bölgelerde yaygındır. Boşanma oranı genellikle köylerde şehirlere göre daha yüksektir. Bu durumun ekonomistlere göre nedeni, köy nüfusunun şehir nüfusuna göre daha fazla olması ve bu nedenle köylerde daha fazla evlilik bulunmasına

bağlanmışır. Eş seçiminin de evlenme sürecinde önemi vurgulanmışır. Köylerde veya geleneksel aile yapısında akrabalarla ve komşu köy halkı ile evliliğin yaygın olduğunu, sosyo-ekonomik ve kültürel uyum açısından denge sağlanmasının onlar için gerekli olduğunu ifade etmiştir. Geçiş döneminde ailelerde ise kasaba ve şehirlerden evlilik daha yaygın hale gelmiştir (Türkdoğan, 2016, 207-208). Köy nüfusunun giderek azalması kente-göç olgusunun incelenmesini zorunlu kılmıştır.

Köy, Kent ve Göç

Türkdoğan, köy sosyolojisi kavramını genel hatlarıyla çizirken bize, kırsal alanların modernleşme sürecini de ele almıştır. Türkdoğan, bu modernleşmenin kırsal toplum üzerindeki etkilerini ve bu değişime nasıl uyum sağlandığını incelemiştir. Göç olgusu bu süreçte öne çıkmış, köylerden şehirlere göçün sosyal ve ekonomik sonuçlarına odaklanmıştır. Göçün kırsal bölgelerdeki nüfus yapısı, toplumun yapılanması ve şehirleşme sürecinin etkilerini incelemiştir. Kentleşme, köylerde nüfus hareketliliğini artırırken, bu göçlerin köylerin boşalmasına ve toplumsal dönüşümlere neden olduğunu ileri sürmüştür. Köy ve kent arasındaki farklılıklar, nüfusun yaş ve cinsiyet dağılımı, meslek ve eğitim düzeyi, göç sorunları köy sosyolojisi kavramının içerisinde yer almıştır. Türkiye'de göçler iki kısımda incelenmektedir. Birincisi, küçük köylerden büyük köylere ve kasabalara olan göçler, ikincisi ise köylerden şehirlere olan göçler olmuştur. Bu göçlerin köylerdeki geleneksel yaşam tarzlarını değiştirmek zorunda kalan yerel halkı etkilediğini ifade etmiştir (Türkdoğan, 2016, 272).

Zimmerman'a göre köy ve şehir arasındaki bu belli başlı farklılaşma, aşağıda görülebileceği gibi, 9 noktada özetlenebilir:

- 1- Mesleki alanda farklılaşma.
- 2- Çevreye yerleşme tarzında farklılaşma.
- 3- Toplum yapılarının büyüklüğünde farklılaşma.
- 4- Nüfusun mütecanis ve gayrî mütecanis oluşundaki farklılaşma.
- 5- Sosyal tabakalaşma, farklılaşma ve karmaşıklık.
- 6- Sosyal hareketlilik ile ilgili farklılaşma.
- 7-Göçün istikametinde görülen farklılaşma.
- 8- Nüfus yoğunluğunda farklılaşma.
- 9- Sosyal karşılıklı tesir veya temas sisteminde farklılaşma (Türkdoğan, 2016, 394).

Kentlerde köylülük veya kentlerin köylüleşmesi gibi ifadeler, geçmişin bir devamıdır. Ancak, son yıllarda kesintiye uğrayan dönüşüm projeleri ve ekosistem girişimleri, iç göçün etkisi ile planlanan dönüşüm projeleri, varoşlarda yaşayan insanların kente entegre olma çabalarını sürdürürken unutulmaması gereken önemli bir nokta da küresel merkez-çevre ile ilgili

kozmopolit rolün bir şekilde değerlendirilmesidir. Çünkü uzun yıllar boyunca merkezdeki hakimiyet, eğitim sistemine de yansımıştır. Merkezdeki eğitim, gecekondu sakinleri için eğitim-öğretim paradigmasının bir parçası haline gelirken gecekondu sakinlerinin geleneksel değerlere bağlı kalmalarını zorlaştırması beklenmekteydi. Bu nedenle, yaratıcı dönüşüm projeleri, dolayısıyla bunun eğitimde uygulanması Türk toplumunun dinamiği açısından kritik bir yapıya sahiptir.

Köy ve Eğitim

Son 25 yılda Türkiye'de eğitim alanında önemli ilerlemeler kaydedilmiştir. Ancak özellikle köylerde ciddi eğitim sorunları olduğunu dile getiren Türkdoğan, köylerden şehirlere nüfus akımının olduğunu göstermektedir. Buna bağlı olarak, toprak yetersizliği ve ekonomik zorluklar nedeniyle köylerin boşaldığını ifade etmiş, iç göçler nedeniyle kırsal bölgelerin boşalması, Türk tarım politikasına zarar verdiğini belirtmiştir. Bu nedenle köylülüğün korunmasının ve toprakların köylülerin mülkiyetinde kalmasının önemli bir husus olduğunu dile getirmiştir. Köylüler, topraklarıyla bir geleneği temsil ederler ve bu, aile birliği, kooperatif üyeliği ve sınıf bilinci gibi ortak değerlerin temeli olmuştur. Bu yüzden toprak, bir toplumun "bel kemiği" olarak kabul edilmiştir (Türkdoğan, 2016, 335-340).

Toplumsal kalkınma ideolojileri ve insanlığa odaklanılarak, kalkınma sürecinde uzlaşma ve birlik bilincinin önemi vurgulanmıştır. Toplumsal kalkınma, hem maddi hem de manevi açıdan ele alınmıştır. Manevi kalkınma, kadınların tutumları, davranışları ve davranış biçimlerindeki değişiklikleri gözlemlemeyi bu açıdan bakıldığında, toplumsal kalkınma, asıl kalkınmayı ifade etmiştir. Maddi kalkınma, özellikle tarım, ekonomi ve benzer alanlarda mevcut ve kalkınma çabalarını içermiş bu bağlamda teknolojik ilerleme, toplumun maddi kalkınmasında bir rol oynamıştır (Türkdoğan, 2016, 363).

Eğitim sistemi ile birlikte köylerde yaşayan genç neslin deneyimleri üzerinde durmuştur. Okuryazarlık oranları, eğitim politikaları ve köydeki eğitim kaynakları gibi konular ele alınmıştır. Köyde büyüyen gençlerin eğitim, istihdam ve göç konuları da işlenmiştir. Eğitim destekleri sayesinde köylülerin eğitim seviyeleri yükselirken, bilgi birikimleri artmıştır (Mutlu, 2022, 158). Türkdoğan, köy sosyolojisi kavramında köylerdeki eğitimin yanında sağlık hizmetleri, altyapı ve kalkınma politikalarına da değinmiştir.

Köy, Tarım, Kooperatif ve Kalkınma

Türkdoğan, köy sosyolojisi kavramının içerisinde, ekonomik aktivitelerini ve özellikle tarım endüstrisini ele almıştır. Aynı zamanda grup ilişkileri ve

küçük toplumsal yapıları gruplandırarak incelemiştir. Savaş durumunda köylerdeki birincil gruplar arasındaki değişim kavramlarını ve süreçlerini analiz etmiş, bu grupların temel özelliğinin dayanışma topluluğu olmaları ve olumlu bir şekilde katkıda bulunduklarını dile getirmiştir. Hem formal (resmi) hem de informal (resmi olmayan) grupların köy yaşamındaki ilişkilerini incelemiş olan Türkdoğan, tarımın köy ekonomisi ve toplumsal yapısı üzerindeki etkilerini ayrıntılı bir şekilde ele almıştır. Tarım politikaları, üretim yöntemleri, teknolojik ilerlemeler ve kırsal kalkınma planlarına özel vurgu yapmıştır. Ayrıca ulaşım ve iletişim olanaklarının köylere getirdiği yenilikleri; internet, telefon ve ulaşım araçları gibi faktörlerin, köylülerin diğer bölgelerle daha sıkı bağlar kurmasını ve dış dünyadan etkilenmesini kolaylaştırdığını ifade etmiştir (Türkdoğan, 2016, 79-80).

Türkdoğan, toplumun gelişiminde, köy tarımının ve sanayileşmenin önemli bir parçası olduğunu söylemektedir. Gerekli teknoloji ve tarım aletlerine erişim olmayan bir toplum için kalkınma planları hiçbir anlamı ifade etmez. Aynı şekilde, teknolojik ilerlemelerin yaşam standartlarının yükselmesine, düşünce tarzlarının ve davranışların büyük ölçüde etkilenmesi söz konusudur. Toplumun iyileşmesinin, gönüllülük esasına dayalı, uzman desteği ile hizmete ve fedakârlığa dayalı bir süreç gerektirdiğini söylemiştir (Türkdoğan, 2011, 11-12).

Doğu Anadolu'da kooperatifleşmenin ana yönelimi üç noktada toplanabilir,

- 1- Hayvan neslini ıslâh, köyde sulama olanaklarını geliştirme ve makine kooperatifleri gibi üretim kooperatifleri,
- 2- Satın alma ve tüketim kooperatifleri,
- 3- Tarım ürünleri, hayvan ve hayvan ürünlerini pazarlama kooperatifleri

Kooperatifler sosyal ve kültürel yararlar elde edilmesi için kurulmuş birliklerdir. Köylünün yaşamını düzenlemesinde ve köy kalkınmasında başlıca rol oynayan bu kuruluşlar devlet kadar üniversiteler tarafından da desteklenmelidir. Çünkü "kooperatifler köy liderliğinde öğrenim ve eğitimi uyarır ve köy reform projelerinin gelişmesini gerçekleştirirler (Türkdoğan, 2016, 375)." Türkdoğan, köyün kalkınması için çözüm önerisi sunan Zimmerman'ın görüşlerine katılmış ve "Köy Sosyoloji ve Sorunlarımız (2016)" adlı kitabında buna değinmiştir. Zimmerman köyün kalkınması için sunduğu çözüm önerileri arasında;

- a) Bir ekonomik plân içinde köyün ele alınması;
- b) Toprak bozulması ve erozyonu;
- c) Beslenme fakat daha çok proteinli gıda maddelerine yönelme;
- d) Tıbbi ve sağlık rehberliği;
- e) Köyde iskân şartları;

f) Elektriklendirme

g) Köy tipleri;

i) Mikro-çevre olarak su kaynakları;

j) Köy ve orman;

k) Köyde hayat (Türkdoğan, 2016, 425) bulunmaktadır. Ancak tüm bu şartların oluşabilmesi için köylerdeki toplumsal yapıya da değinilmesi gerekmektedir.

Köy ve Doğu'da Toplumsal Yapı

Türkiye'nin belki de çeşitli ve farklı kültürlerin buluştuğu bölgesi Doğu ve Güneydoğu'dur. Bu parçalar farklı dil, din, sosyal ve kültürel etnik gruplar içermektedir. Dil etnikliği, Kürtçe, Zazaca, Arapça, Türkçe, Süryanice gibi farklı unsurlardan oluşmaktadır. Din açısından İslam, Hristiyanlık, Yezidilik, Nasranilik gibi çeşitli inançlara rastlanmaktadır. Soy ve kültür açısından Türk, Kürt, Zaza, Arap, Süryani, Yezidi (Asuri) kimlikleriyle karşılaşmak mümkündür. Ancak bu bilgiler, soy ve kültür etkinliği hakkında yanlış bilgilerin yaygın olduğunu göstermektedir (Türkdoğan, 2018a, 102-103)

Türkdoğan, kültürel değerleri ve gelenekleri köy yaşamının vazgeçilmez bir parçası olarak ele almıştır. Türkdoğan, köylerdeki kültürel gelişimin nasıl meydana geldiğini ve modernleşme sürecinin nasıl ilerlediğini incelemiştir. Toplumsal cinsiyet rolleri, farklı kuşaklar arasındaki anlaşmazlıklar, sosyal hareketlilik ve kimlik değişimi gibi temaları da bu bağlamda ele almıştır.

Bölgedeki kabile-aşiretlerin yapısı, toplumsal rolleri, aşiretler arası etnik yapılaşma, aşiretleşme ve ulus- devlet konularını işlemiştir. Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde 5 temel unsur dikkatimizi çekmektedir:

1-Yoksulluk,

2- Köylerin dış dünya ile kısmen ilgisinin kesilmiş olması ve yalnızlık içine itilmeleri,

3- Hareketsizlik,

4- Okur-yazar oranının düşük oluşu,

5- Tevekküle boyun eğen bir eğilim...

Frey'in bu raporu bize aynı PKK öncesi dönemdeki yöre özelliklerinin içyapısını gözler önüne sermesi bakımından dikkat çekici olmaktadır. Günümüzde yörede bulunan belirli aşiret-kabile kuruluşları ve toplumsal rollerine gelince, bunları da temel unsurlarıyla şöyle sıralayabiliriz:

1- Bölgede aşiret geleneği hala varlığını sürdürmektedir, hatta birleşerek daha da büyümektedir, özellikle İzoli ve Fettahlu aşiretleri bu konuda öne çıkmaktadır.

2- Bazı aşiretler; dini inançları, bazıları ise etnik kökenlerini yansıtmaktadır, özellikle Van ve Bitlis yöresi bu açıdan önem teşkil etmektedir. Her iki gruba bağlı olduğu aşiret Seyitlik adını taşır ve liderlik rollerini dede, baba, bey veya ağa gibi figürler üstlenmişlerdir.

3- Özellikle Van ilinde, aşiret mensupları kendi aşiretleri dışında evlenmeyi reddetmişlerdir ve toplum içinde kendi aşiretlerini üstün görmüşlerdir.

4- Aşiret yöneticileri, topluluklarını yönlendirmiş ve aşiret mensuplarının haklarını savunmuşlardır. Resmi kurumlarla iletişim kurmuşlardır. Bu nedenle aşiret borçları, kentlerde yaşayan aşiretlerin çözülmemeleri ve aşirete bağlı kalmalarını sağlamışlardır.

5- Günümüzün demokratik sistemine göre aşiretlerde lider kişinin etkisi büyüktür. Hangi partiye oy verirse, topluluğun o partiye oy vermesi gerekmektedir otorite ne derse uygulanmıştır.

6- Bölgede, aşiret ve kabile yapısı, yardımlaşmanın güçlü bir şekilde korunması ve bireylere kimlik kazandırılması, aynı topraklarda yaşayan insanların ulusal bir kimlik çevresinde birleşme sürecinin henüz tam olarak gerçekleşmediğini göstermiştir.

7- Aşiretler arasında kan davaları, toprak anlaşmazlıkları ve sık karşılaşılan durumlar görülmüştür (Türkdoğan, 2016, 461-462).

Günümüz terör ve şiddet karşısında güneydoğu ve sorunlarıyla ilgili bu bölümde daha çok kuşaklar incelenmiştir; bölgesel yeni alt kuşaklar, aşiret kabile kuşağı, etkinlik kuşağı, okuma-yazma kuşağı, Harran kuşağı, yeraltı ve yer üstü zenginlikleri kuşağı hayvancılık kuşağı, sağlık-hastalık kuşağı, merkez köyler modeli, yeni tarımsal kalkınma modeli, bölgesel şiddet ve terörün antagonizmi, Güneydoğu ve İslami bütünleşme bu bölümün konu başlıkları arasında yer almaktadır. Aşiretten ulus devlet anlayışına geçiş, Güneydoğu Anadolu tüketiminin en önemli sorunlarından biridir. Aşiret bağları, ulusal kimlik oluşumu veya ulus-devlet inşasını engelleyen önemli bir etkidir. Aşiret ile özdeşleşen onun bireyi veya birimi, kan bağları ve dayanışma duygusuyla birbirine bağlıdır (Türkdoğan, 2016, 552-553).

Bölgesel şiddet ve terörün karşısındaki tutum; Kürtlerin yaşadığı topraklarda bağımsız bir millet olarak varlıklarını sürdürmesini sağlamıştır. Bu nedenle, Kürdistan İşçi Partisi'ni (PKK), bu misyonu temsil için bayrak, marşı, ülkede, halk ve hatta sembolik bir devleti olan iddiasıyla önemli bir rol oynamaktadır (Türkdoğan, 2016, 561).

Harran Kuşağı, Güneydoğu projesinin belki de en hayati üyesidir. Tarım ve sanayinin birlikte ilerleyeceği bu modelde, Zirai-Sinai (Agrindus) olarak beslenmenin bir olması önemlidir. Tarım ağırlıklı bir sektör, aynı zamanda küçük ve orta düzeyde sanayi çalışmalarına hammadde sağlamalıdır. Fırat ve Dicle nehirlerinin birleştiği geniş kapsamlı sulanması, yeni tarım hizmetlerinin yetiştirilmesi, yoksullukla mücadele, eğitim-öğretim sürecinin hızlandırılması, Harran Üniversitesi'nin aktif misyonu olmalıdır. Ayrıca üniversite ve araştırma enstitüleri bölgedeki etnik ve aşiret-kabile sorunlarına yönelik bir çözüm getirme amacıyla yeni bir katkı sağlamaktadır. Harran Kuşağı, üreme ve yerüstü kaynakları bakımından oldukça zengin bir bölgedir. (Türkdoğan, 2016, 556).

Türkdoğan köy sosyolojisi kavramının içerisinde; köyün ve köylünün sorunları belirtmiş ve buna yönelik çözüm önerileri de sunmuştur. Bu çözümler köy; tarım, kooperatif ve kalkınma çözümleri, eğitim ve kalkınma çözümleri, kent ve kalkınma çözümleri olarak çalışmada gruplandırılmıştır.

Köy Sosyolojisi ve Çözümleri

Türkdoğan, köy sosyolojisi kavramında öncelikli olarak problemlerin saptanması üzerine çalışmış daha sonra da çözüm önerileri üzerinde yoğunlaşmıştır. Köy olgusuna ilişkin problemlerin çözüme kavuşması amacıyla sunduğu çözüm önerileri şunlardır;

Köy, Tarım, Kooperatif ve Kalkınma Çözümleri

a) Türkdoğan, toplumsal kalkınma için sunmuş olduğu çözüm yollarında köylülük bilincinin ve şuurunun korunmasının çok önemli olduğunu sürekli vurgulamıştır (Türkdoğan, 2016, 56).

b) Türkdoğan, köy sosyolojisi kavramını tartışırken, toprak reformunun tarihçesini ve önemini ele almaktadır. Türkdoğan, köyleri kaldırmak üzere üç öneride bulunmuştur, Toprak sahipleri ile ortakçılar ve kiracılar gibi toprak üzerinde çalışan insanların sorunlarının çözülmesi, toprak sahipliği, yerleşim düzenlemesi ve tarımsal sistem düzenlemesi kalkınma açısından oldukça önemlidir (Türkdoğan, 2016, 113-154).

c) Türkdoğan, günümüz toplum yapısı, terör ve şiddet olaylarını gelip-geçici olarak gündeme taşıyamaz. Ona göre, terör ve şiddet Türk toplumun alt yapısında oluşan ve kalkerleşen bir tabakalaşmadır. Bu nedenle, Koruyucu tarihsel kimliğine yönelik akademisyenler, sivil toplum kuruluşları, iletişim organları ve medyanın Türk toplumunun bütünlüğüne ve sahabet kültürüne sahip çıkmalarını beklemiştir (Türkdoğan, 2016, 573).

d) Türkdoğan, GAP neticesinde bölgenin kültürel yapısının bozulmamasına dikkat edilmesi gerektiğini öğütlemiştir. Geliştirilen projelerin bölgede değişiklik yaratacağı aşikârdır. Bu değişimin sağlıklı ve olumlu olabilmesi için sosyal alan dikkate alınmalıdır. Türkdoğan'a göre bölgenin köylülük şuru korunmalıdır. Önemli olan köylünün ve küçük işletmecinin yararı olmalıdır. Köylünün toprağa bağlı kalması ve üretime devam etmesi ana unsuru oluşturmaktadır (Türkdoğan, 2006, 231). Böylelikle Türkdoğan'a göre bölgenin kültürel değerleri devamlılık sağlayabilecektir.

e) Türkdoğan, köy kalkınmasına yönelik ilk döngü olarak merkezi köyler modelini benimsemiştir. Her köye sağlık, alışveriş ve eğitim gibi hizmetlerin ayrı ayrı götürülmesinin büyük zorluklar oluşturacağına inanılmaktadır. Bu

nedenle, belirli merkezi köylerin veya kasabaların etrafındaki köylerin örgütlenmesi savunulmaktadır (Türkdoğan, 2018b, 168).

Köy, Eğitim ve Kalkınma Çözümleri

1. “Türkiye’de kaotik bir yapı var. Siyasi partiler çatışma içinde. Ülkede bir bütünleşme, armoni, uyum felsefesi yıkılmış. Toplumun uyuma kozmosa gitmesi gerekmektedir. Uyum ve kozmos kaostan kurtulma yoluyla olacaktır. Siyasi partilerin anlaşması gerekmektedir. Anarşiden uzak çok partili sistemi uyum haline getirmeleri gerekmektedir. Ülkeyi kaosa ve çatışmaya kimsenin götürmemesi gerekmektedir. Toplumun düzenlenmesi yeniden tazmin edilmesine ihtiyaç vardır. Bu yüzden üniversitelere görev düşüyor. Millî devletin görevi; ayrılıkları birleştirmektir.” görüşlerini dile getiren Türkdoğan, ulus devlet anlayışında tek dil olması gerektiğini savunmaktadır. Dolayısıyla tek dilde eğitimin devam etmesi gerekliliğini savunmaktadır. Türkçülüğe dönüşün çok önemli olduğunu vurgulamıştır (Vayni, 2014).”
2. Eğitim ve kültürel ilişkilere odaklanan bu bölümde, modern eğitim ile kalkınma arasındaki ilişki ve Türkiye’de kırsal eğitim üzerinde durulmuştur. Gerçek ve temel eğitim, çevresel koşulları değiştiren, sermaye biriktirmeyi teşvik eden ve üretimi artıran önemli bir özellik taşır. Ayrıca, modern eğitim yapısında üç temel özellik vardır. Bunlar; okuma, yazma ve hesaplama becerileri. Bu özellikler, öncelikle daha fazla bilginin iletilmesini kolaylaştırır veya düzeltici bir rol oynar. İkincisi, üretim üzerinde doğrudan etkisi vardır. Ancak Türkiye’de uygulanan eğitim sistemi bu konuda eksiklikler göstermektedir (Türkdoğan, 2016, 214).

Köy, Kent ve Kalkınma Çözümleri

Varoşluk kültürü, uzun yıllar boyunca ülke genelinde geri kalan bölgelerde ve kırsal alanlarda yaşayan insanların büyük şehirlere taşındıktan sonra, umutlarını kaybetmeleri, günlük yaşam mücadelesine odaklanmaları, sürekli iş değiştirmeleri, düşük ücretle geçinmeye çalışmaları, sık sık şiddete başvurmaları, ev eşyalarını rehin vermeleri, kalabalık topluluklar içinde yaşamaları, evlerinde yiyecek stoku bulundurmamaları, istikrarsız aile yapıları ve düşük eğitim düzeyleri nedeniyle yoksulluktan daha derin bir “Varoşluk Kültürü” içine sürüklenmeleri sonucu ortaya çıkar. Sonuç olarak şehir göç eden kitleyi içerisinde kabul etmemiştir. Bu kişiler bulundukları bölgenin “istenmeyen çocukları” olarak nitelendirilmişlerdir (Türkdoğan, 2011a, 413).”

İsteğe bağlı görevler köylülerin tercihinine bağlıdır ve toplumun gelişimini destekler, argümanını sunan Türkdoğan, bu alanda yerel oyunların canlandırılması, kooperatiflerin oluşturulması, el sanatlarının geliştirilmesi, ticaretin canlandırılması, yoksul evlerin düzeltilmesi ve sağlık hizmetleri gibi çeşitli toplumsal hizmetleri çözüm önerisi olarak sunmuştur (Türkdoğan, 2016, 158-159).

Türkdoğan, geçmişteki gecekondulaşmanın bir sonucu olarak varoş kültürünün ortaya çıktığına inanmıştır. Varoş kültürünün, ilerlemesinin kentlere yapılan göçlerin bir sonucu olarak ortaya çıktığı belirtilmiştir. Göç edenlerin, köy üyelerinden kopamadıklarını ve aynı zamanda şehir yaşamına da tam anlamıyla uyum sağlayamadıklarını ifade etmiştir. Türkdoğan, varoş kültürüne ilişkin çözüm önerisi sunulmadığını, sadece gecekonduardan apartmanlara taşıdırarak problemin ortadan kalkacağına inanmamıştır. Ona göre bir ülke köylünün ve şehirlinin kendi yerleşim yerlerinde kalması gerekmektedir. Bu sayede toplumsal buhranın önüne geçileceğini vurgulamıştır (Türkdoğan, 2015, 15). Köylerin kalkınması için yapılan projeler, köylülerin daha fazla ekonomik zorluklarla karşı karşıya gelmesiyle son bulmuştur. Köylerin kalkınması hedeflenirken paradoksal bir şekilde köylülerin şehirlere göç etmesi sonucu ortaya çıkmıştır (Doğan, 2019, 231).

Köy kalkınması için başka bir önemli çözüm yolu da kooperatifçilik ve tek ürün odaklı üretimdir. Türkdoğan, köylülerin ihtiyaçlarını satarken araçların işletmeye girdiğini ve bu bölgede tüketilen köylüler için düşük karlı olduğunu ifade etmiştir. Şehirde yaşayan insanlar için yüksek fiyatlar öderken, köylüler ürünlerini satarak daha az kazanmaktadır. Bu nedenle, taşıtların payının azaltılması için köylülerin kendi fiyat kooperatifleri aracılığıyla satmaları teşvik edilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Bu şekilde, köylülerin gerçek değeri daha iyi görülmüş; ayrıca köylülerin sadece kendi toprak bölgelerinde çalışabilecekleri ve köylülük bilincini sürdürebileceklerini aksi halde başka birinin ya da devletin toprağında sadece işçi olarak çalışabileceklerini vurgulamıştır (Türkdoğan, 2006, 396).

Köy Sosyolojisi ve Din

Din, insanların doğru ile yanlış ayırt etmelerine yardımcı olan veya hayatın temel sorularına cevaplar sunan üstün bir inanca işaret etmektedir. Din, toplumun kültürü içinde yaygındır ve bu nedenle insanların yaşam tarzlarına ve dünya görüşlerine etki etmektedir. Köylülerin günlük yaşamlarında din önemli bir rol oynamış; tarım faaliyetleri, toprak koşulları ve doğal şartları da din ile yakından ilişkilendirmişlerdir. Ayrıca din, çiftçinin manevi yaşamını düzenlemiş ve günlük işlerinde huzurlu olmasına yardımcı olmuştur. Türkdoğan genel olarak, dini yaşamın kırsal bölgelerde şehirlere göre daha belirgin olduğunu düşünmüştür. Din, köy yaşamının temel bir unsuru olarak kabul edilmiştir (Türkdoğan, 2016, 243-244).

Türkdoğan, köy sosyolojisi kavramını incelerken, köylerde; yoğun bir şekilde dinin köylülerce yaşandığını düşünmüştür. Halk, dine ve kurallara uymaya büyük önem vermiştir. Türkdoğan, her evde mutlaka Kur'an-ı

Kerim'in bulunduğunu tespit etmiştir. Mahalle içinde, en saygın mesleklerden biri önce imamlık, sonra öğretmenlik olmuştur. Ayrıca insanların yaşadıkları olayları, kaderle ilişkilendirmeleri de sıklıkla görülenler arasında yer almıştır. İnsanlara eğer hayata tekrar dönebilecek olsanız, nasıl dönmek isterdiniz soruna genellikle, "Allah'ın takdir ettiği gibi" yanıtını vermişlerdir (Türkdoğan, 2016, 68).

Türkdoğan, köy sosyolojisindeki sorunların oluşmasının, kültür, geleneklerden ve dinden sapmanın bir sonucu olduğunu ifade etmiştir. Doğu bölgeleri uzun süredir terör, Kürt sorunu ve etnik gerilim gibi sorunlarla karşılaşmışlardır. Buna ek olarak, güvenlik, ekonomik kalkınma, sağlık, eğitim ve diğer zorluklarla mücadele etmek zorunda kalmışlardır. Bu faktörler aile yapısı, sınıf düzeni, arazi kullanımı ve dini inançlar gibi değer sistemlerini etkilemiştir (Türkdoğan, 2016, 168-170).

Türkdoğan, yardımlaşma kültürünün, gecekondu mahallesinde ortadan kaybolduğunu ifade etmiştir. "Ağalık vermekle olur" ve "komşusu açken tok bizlerden değildir" anlayışlarının yerini, "bireysel çıkarlar uğruna kuralsızlık" almıştır. Oysa Türkdoğan'a göre yardımlaşma ve komşularına yardım etmek İslam'ın emriydi (Türkdoğan, 2011c, 63). Türkdoğan'a göre Türk toplum geleneği, yüzyıllar boyunca zenginler ve fakirler arasında ayırım yapmamak için çalışmıştır. Nitekim bunun yüzyıllardır bir örneği olarak, sadaka ve zekât ibadeti gösterilebilir.

Köylerden şehirlere göç geçen eden şehirli halk, kent yaşamına adapte olamamış ve gecekondu mahallelerinde yaşayabilmek için çok çalışmıştır. Ancak ne kadar çabalarla çözemedikleri sorunlarla sık sık karşılaşmışlardır. Bu nedenle, tüm bu düzeyde başlarına gelen olumsuz durumları "kaderin cilvesi" olarak tanımlamışlardır (Türkdoğan, 2016, 87). Kendilerinden daha büyük bir gücün yaşamlarını değiştirdiğine ve ödülleri başka bir yerde alacaklarına olan inanç, halkın bu durumu kabul etmesine yardımcı olmuştur. Bu sayede varoş kültürünün günlük yaşam pratiklerinin bir parçası haline gelmiştir.

Sonuç

Orhan Türkdoğan'ın köy sosyolojisi kavramı, köylerin aile yapılarını ve köylerdeki sosyal değişimleri ele alan bir kavramdır. Kavram, köyün toplumsal ve ekonomik yapısı, köydeki sosyal ilişkiler, aile ve cinsiyet rollerini, üretimin kesilmesi, göçü ve modernleşmeyi incelemiştir. Köylerdeki sosyal kalıntıları köyün üstündeki kullanım ve köylerin geri dönüşüm şebekelerini analiz etmiştir. Köyün tarihi boyunca sürdürdüğü evrimi ve modernleşme sürecini ele alan Türkdoğan; köylerin toplumsal yapılarındaki hapishaneler, ekonomik

işlemler, aile ve evlilik yapısı eğitim, tarım ve sanayiye de ayrıca incelemiştir. Türkdoğan, köylerdeki göç olgusunun neden ve sonuç pratiklerini köylerden kente göçün sosyal ve ekonomik sorunlarını tartışır. Türkdoğan, köylerin kültürel değerlerini, geleneklerini ve yaşam tarzlarını inceleyerek, bu değerlerin modernleşme sürecinin nasıl oluştuğunu araştırmıştır. Ayrıca köylerdeki toplumsal cinsiyet rollerini, kuşak çatışmalarını ve sosyal hareketliliğini de incelemiştir. Sadece ekonomik olarak değil, ekonomi ve sosyal politika kalkınma hamlelerinin de incelendiği kavramda, tarım sektöründeki değişiklikler, teknolojik ilerlemeler ve tarım politikalarının köylerin üzerindeki etkileri de ele alınmıştır. Buna bağlı olarak köydeki siyasi yapılar ve yerel yönetimleri, köyün karar alma sürecini de vurgulamıştır.

Türkdoğan, köy sorunları ve sorunların çözüm önerileri konusunda çeşitli perspektifler sunmuş ve toplumsal kalkınma için önemli yaklaşımlar geliştirmiştir. Bu önerilerin bazıları şunlardır:

Köylülük Bilinci ve Şuuru: Türkdoğan, toplumsal kalkınma için köylülük bilincinin ve şuurunun korunmasının önemli olduğunu vurgulamıştır. Köylerin kalkınması için köylülerin geleneksel değerleri ve kültürlerini korumalarının teşvik edilmesinin gerekliliğinden bahsetmiştir.

Toprak Reformu: Toprak reformunun açıldığını vurgulayan Türkdoğan, toprak sahipleri ile ortakçılar ve mülklüler gibi toprak üzerinde çalışan insanların sorunlarının çözümüne ilişkin; toprak barındırma, yerleşim düzenlemesi ve yönetim sistem düzenlemesi gibi konular ele alınır.

İsteğe Bağlı Görevler ve Kültürel Koruma: İsteğe bağlı çalışan köylülerin tercihine bağlı olmalı ve gelişimini desteklemelidir. Türkdoğan, yerel oyunların canlandırılması, kooperatiflerin kalkınması, el sanatlarının geliştirilmesi gibi çeşitli sosyal hizmetlerin teşvik edilmesini önermektedir. GAP gibi büyük hizmetlerin uygulandığı bölgenin kültürel yapısının korunmasına dikkat edilmesi savunulmaktadır. Köylülük bilincinin sürdürülmesi, bölgesel kültürel değerler sürdürülebilir.

Uluslararası ve Kültürel Faktörler: Türkdoğan, fiziki koşulların ve kültürel toplum üzerinde durmuş, bu koşulların iyi olmadığı iyi olanak ve koşulun sağlanamadığı yerlerde bölgesel kalkınma stratejisi geliştirilmesinin gerekliliğinden bahsetmiştir.

Eğitim ve Kültürel İlişkiler: Modern eğitim ile kalkınma arasındaki ilişkilere odaklanan Türkdoğan, taşınalı eğitimindeki eksiklikleri eleştirmekte ve daha etkili eğitim programlarının geliştirilmesini önermektedir.

Terör ve Şiddet: Türkdoğan, terör ve terörün Türk toplumunun alt yapısının bir tabakalaşması olduğunu ifade etmektedir. Bu sorunun çözümü

için toplumun bir araya getirilmesi uyum ve kozmosa yönelimin önemini vurgulanmaktadır.

Köy Kalkınması ve Kooperatifçilik: Türkdoğan, köy kalkınması için kooperatifçiliği ve tek ürün odaklı üretimi teşvik etmektedir. Köylülerin kendi ürünleri kooperatifleri satmaları aracılığıyla, daha adil bir kazanç elde etmelerini sağlayacaklarını vurgulamıştır.

Türkdoğan'ın çalışmaları bize gösteriyor ki din, köy sosyolojisinde temel bir unsurdur. Toplumun çeşitli bölgelerinde de dinden etkilenilmiştir. Köylerdeki günlük yaşamın, dinin şekillendirdiğini göstermektedir. Özellikle geleneksel ve muhafazakâr köy bölümlerinde din, insanların manevi yaşamlarını düzenlemelerde rehberlik eder. Din, aynı zamanda köylülerin günlük işlerinde huzurlu olmalarına yardımcı olur ve toplumsal bir birlik sağlar. Türkdoğan'ın araştırmalarına göre, bu bölgedeki insanlar için din, yaşamlarının içinde yer alır. Onların evlerinde Kur'an-ı Kerim bulunur, camiler de bir araya gelerek topluluklarını oluşturdukları önemli mekânlardır ve inançlar günlük yaşamın bir parçasıdır. Aynı zamanda insanlar yaşadıkları olayları kaderlerinin bir parçası olarak kabul ederler. "Allah'ın takdir ettiği gibi" yaşarlar.

Sonuç olarak, köy sosyolojisi kavramı, kırsal alanlarda yaşayan insanların toplumsal yaşamını anlamak ve geliştirmek için önemlidir. Köy sosyolojisi, köylerin kültürel, ekonomik, siyasal ve sosyal yapılarını, değişim ve dönüşüm süreçlerini, sorunlarını ve çözüm yollarını bütüncül bir şekilde inceler. Köy sosyolojisi hem Türkiye hem de dünya için önemli bir bilim dalıdır. Orhan Türkdoğan, Türkiye'de köy sosyolojisi alanında önemli bir isimdir. Türkiye'nin büyük bir bölümü köylülük kimliğini sürdürmektedir ve köylerin toplumsal sorunlarına çözüm bulmak için bilimsel verilere ihtiyaç duyulmaktadır. Türkdoğan'ın köy sosyolojisi kavramı üzerinde yaptığı çalışmaları; toplumun en küçük yapı birimi olan köylerin toplumun düzen ve birliğine, kalkınmasından etnik kimliklerine geri dönüşlerine kadar pek çok alanda yaptığı bilimsel bir araştırma kavramı olmuştur.

Kaynakça

- Arslantürk, Zeki - Taşdelen, Musa. Türkiye'de Sosyoloji (İsimler- Eserler) 2. ed. M. Çağlayan Özdemir. Ankara: Phoenix, 2008.
- Avcı, Nazmi - Erdal Aksoy (ed.). Türk Sosyologları. İstanbul: Lisans Yayıncılık, 1. Basım, 2017.
- Çetintaş, Ahmet. Aşiretlerin Sosyal Yapısı Üzerine Sosyolojik Bir İnceleme (İzollu Aşireti Malatya Örneği). Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Ana Bilim Dalı, 2002,162.
- Doğan, Duygu. 1980 Sonrası Türk Sosyolojisinde Aydınlar Üzerine Görüşler. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, 2019,112.

- Güngör Ergen, Nevin. "15 Temmuz ve 7 Ağustos'un Sosyolojik Açından Düşündürdükleri". *Türk Yurdu Dergisi* 105/352 (Aralık 2016), 1-11.
- Güngör, Özcan. "Kur'an' da Sosyal Bütünleşme". *Diyanet İlmi Dergi* 43/2 (Haziran 2007), 173-190.
- Güngör, Özcan. *Araftaki Kimlik, Alevilik-Bektaşılık*. Ankara: Akasya Yayınları, 2007.
- Güngör, Özcan. *İki Dünya Bir Aile*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2016.
- Güngör, Özcan. *Aile Değerleri*. Ed. Ö. Güngör, Çalışan Gençlik ve Değerler, Ankara: Akçağ Yayınları, 2015.
- Güngör, Özcan.-Tokur, Behlül. *Toplumsal Cinsiyet, Din ve Kur'an*. Edit. H. Karakaya *Toplumsal Cinsiyet Algısına Ekonomik ve Sosyolojik Bir Bakış*. Ankara: Gazi Kitabevi, 2018.
- Güngör, Özcan.-Şahin, Bekir. "Social Ethics at Ziya Gökalp", içinde, *Eastern and Western Ethicians, A Critical Comparison*, Editör: Prof. Dr. Ali Rafet Özkan Prof. Dr. Emine Öztürk Assoc. Prof. Sadagat Abbasova, Lyon: *Livre De Lyon*, (2022),249-273.
- İbn Haldun. *Mukaddime*. ed. Sermin Yavuz. İstanbul: Dergah Yayınları, 5. Basım, 2007.
- Mutlu, Mertcan. *Orhan Türkdoğan'ın Temel Sosyolojik Fikirleri*. İzmir: İzmir Bakırçay Üniversitesi, 2022.
- Özdemir, Mehmet (ed.). *Türkiye'de Sosyoloji*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, 2020,205.
- Türkdoğan, Orhan. *Doğu ve Güneydoğu Kabile-Aşiret Yapısı*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2006,624.
- Tüfekçioğlu, T. (Direktör). Prof. Dr. Orhan Türkdoğan'ın Hayatı ve Çalışmaları (2019, Temmuz 5). <https://youtu.be/JN8d-o6jK60?feature=shared>
- Türkdoğan, Orhan. *Güneydoğu Kimliği-Aşiret, Kültür, İnsan*. İstanbul: Alfa, 1998.
- Türkdoğan, Orhan. *Doğu ve Güneydoğu Kabile-Aşiret Yapısı*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2006.
- Türkdoğan, Orhan. "Kimlik-Göç-Sosyal Şiddet ve Türkiye Gerçeği". *İstanbul Üniversitesi* 36/1 (2007), 1-14.
- Türkdoğan, Orhan. *Günümüzde Aydınltakiler Karanlıktakiler*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2011,621.
- Türkdoğan, Orhan. "Kırsal Kalkınma Modelleri Doğu ve Güneydoğu Gerçeği". *Journal of Economy, Culture and Society* 11/43 (2011), 11-42.
- Türkdoğan, Orhan. *Gecekondü ve İnsan İstanbul Varoş Kültürü*. Konya: Çizgi Kitapevi, 2015.
- Türkdoğan, Orhan. *Türk Köy Sosyolojisi ve Sorunlarımız*. Konya: Çizgi, 2016,599.
- Türkdoğan, Orhan. *Terör ve Şiddet Sonrası Güneydoğu Sorunlar ve Çözüm*. Çizgi Kitapevi, 2018.
- Türkdoğan, Orhan. *Toplumsal Beklentilerimiz Çok Kültürden Tek Kültüre*. Konya: Çizgi Kitapevi, 2018.
- "Prof. Dr. Orhan Türkdoğan ile Ziya Gökalp ve Günümüz Sorunları". haz. Cevher Yayni. Yayın Tarihi 29 Kasım 2014. <https://youtube/e11I4sMRHlQ?feature=shared>
- "Prof. Dr. Orhan Türkdoğan'ın Hayatı ve Çalışmaları". haz. Turgay Tüfekçioğlu. YouTube. Yayın Tarihi 05 Temmuz 2019. <https://youtube/JN8d-o6jK60?feature=shared>